

vynaložených prostředků (energií). Kterékoli sebe rozsáhlejší hospodářství, ať individuální nebo kolektivní, neobejde se bez rozhodující vůle, bez určitých řídicích a výkonných orgánů.

[Pro jednotlivé druhy hospodářství, ať ojedinelých ať pospolitých — mohou se zásady, podle kterých bývá nutno účelně je řídit, sestavit v soustavné nauky — rázu povětšinou praktického. Jsou to různé nauky hospodářské tak řečené *ekonomiky* (od řeckého *oikos* — „oikos“). Může se na př. mluvit o *ekonomice vzdělávání půdy*, o *ekonomice v domácnostech* atd. — Také jsou různé nauky o vhodné úpravě úkojných prostředků, na př. *různé technologie* a j.]

2. Pojem národního hospodářství čili politické ekonomie.

Hospodářství a hospodaření předpokládá *uvědoměle jednající a na venek se určitě projevující vůli*, která rozhoduje o jistém množství daných prostředků, aby se ukojovaly budoucí přehledné potřeby jistého individua, po příp. jisté skupiny jednotlivců nebo jisté kolektivity co nejvhodněji a nejúčelněji.*)

Jednotlivá taková hospodářství bývají velmi obsáhlá, jako to je patrné při veřejných hospodářstvích velikých říší nebo států, nebo při soukromých hospodářstvích sociálního rázu, jaká se vytvořila v ohromných akciových společnostech nebo ve velkolepých severoamerických trustech s miliardami základního a provozovacího kapitálu a se statisíci zaměstnaných lidí i jich příslušníků. Ale ať si takové hospodářství je sebe rozsáhlejší, ať jeho působení vztahuje se na sebe větší prostor i sebe četnější příslušníky, *vždy bývá řízeno zjevnou určitou jednotící vůlí*, patrnou vlastním příslušníkům, i všemu okolí.

Než mezi jednotlivými těmito hospodářstvími — ať individuálními — ať kolektivními — vyskytují se mnohostranné vzájemné styky, které projevují se jednak různými shodami, jednak i četnými rozpory; zároveň jsou mezi nimi zřejmě vzájemné vlivy a různá přízpůsobování, nutně vyplývající z oněch shod i rozporů. Již samo utváření individuálních člověkových potřeb, a tím více jejich ukojování — zejména v nové době — nelze si ani představití bez společenských vztahů ani bez mocných vlivů různých společenských skupin. *Individuální lidské potřeby samy mění se podstatně působením různých společenských celků*, ale ještě více *úkojné prostředky* navzájem se přízpůsobují různým zařízením a zvyklostem *sociálního rázu*. Vedle speciální účelné péče o ukojení porůzných rozptýlených individuálních i kolektivních potřeb, vyskytují se i snahy *o účelné a souměrné ukojování* všelikých důležitých potřeb *v celých rozsáhlých skupinách národů i lidských plemen, neb snad i v lidstvu veškerém*.

Nejlépe tato sociální povaha úkojů lidských vynikne při některých potřebách, dotýkajících se existence nejšířších vrstev společenských. Na př. při všeobecné potřebě, aby náležitá výživa co možná

*) Bývají hospodářstvím také ukojovány potřeby cizí, jako se to napařád děje v podnicích dodávajících zboží nebo úkoje za úplatu peněžitou na trh, nebo jakkoli na zisk hospodářících. V takových případech však ukojování potřeb cizích je prostředkem k ukojování potřeb vlastních; používá se k tomu docíleného zisku.

všech lidí byla zajištěna vhodnou a dostatečnou potravou. Každé jednotlivé hospodářství ať pojediné — ať kolektivní činí různá účelná opatření, aby si výživou zajistilo existenci svých příslušníků. Ale při svém opatření nestará se jednotlivé hospodářství nikterak o to, jak dovedou a budou se vyživovati příslušníci jiných podobných hospodářství.

Jednotlivé snahy mohou se při tomto všeobecném shonu po uhájení živobytí navzájem střetnouti, a býti si na újmu. Je tedy vedle této všelijak roztržštěné péče různých takových domácností nebo jiných hospodářství o výživu vlastních příslušníků nutná namnoze i další *sociálně upravená péče*, jak by se dostalo, nebo dostati mohlo *aspoň nejmenší míry výživných prostředků většině nebo všem členům souvislých velkých společenských skupin* (obyvatelstvu celých říší, států, zemí nebo obcí) nebo *snad i všem příslušníkům pokolení lidského*. Při tom se naskytují jistě také úvahy, zdali snad menšina některého takového společenského celku výživnými prostředky nemrhá nebo neplýtvá, kdežto pro většinu obyvatelstva zbývá jen nedostatečná a chatrná potrava.

Někdy arci společenská zařízení přímo jsou na překážku možnému nabývání dostatečné nebo hojně potravy pro nasycení všech těch četných lidí, kteří neúčelným společenským pořádkem jsou odsouzeni hladověti. Zajisté by pak bylo v dobře pochopeném zájmu takových celků, aby se stalo opatření pro rovnoměrnější a účelnější ukojování této tak sociálně důležité potřeby, aby náležitě vyživování byli všichni neb aspoň většina členů jejich. Podobná péče se skutečně také projevuje ve *větších pojedinných* i v *pospolitých hospodářstvích*, aby jednak příslušníci jejich byli náležitými úkoi opatření, jednak aby možné neshody i rozpory z toho vznikající byly podle rozsouzení hospodařící vůle urovnány a sladěny.

Ale o *společenský úkol* řádného souměrnějšího ukojování *aspoň nejnezbytnějších potřeb pro většinu příslušníků* (nebo snad i pro všechny) v rozlehlejších celých společenských skupinách neb oblastech *neprojevila se dosud nijaká ujednotněná, uvědomělá ani patrná péče*, jaká se pozoruje v každém — ať individuálním, ať kolektivním — hospodářství určitým plánem i prováděním jeho do podrobnosti. Není tedy v těchto směrech pro určité celky lidské *nijakého sociálního hospodářství ani hospodaření*. [Taková mimořádná sociální péče s plánem hospodářským pro určitý celek lidstva vyskytá se v jistém omezeném oboru pouze za mimořádných poměrů, na př. v obleženém městě nebo za války v obklíčených státech a zemích, jichž celková výživa byla by nerovnoměrným rozdělením potravin a jiných nezbytných úkojů ohrožena. Dokladem nejnovějším pro to by mohla býti zásobovací (aprovisační) organizace i jiné sporádání spotřeby v centrálních státech za světové války. — Podobné hospodářství bylo by myslitelné i vůbec v socialistických státech, pro něž jsou také historické příklady — jako tomu bylo u *Inků v Peru*.]

Není tedy *nijakého pravidelného celkového sociálního hospodářství*, které by pečovalo o *účelné a společensky sladěné ukojování všelikých potřeb každého jednotlivého příslušníka v jistém rozsáhlém společenském celku* (nebo snad v lidstvu veškerém). Jsou sice v každé orga-

nisované společnosti jisté náběhy k takové sociální hospodářské péči, ale všechna podobná opatření jsou velmi kusá, pouze příležitostná a nejsou nijakým soustavně uceleným povšechným hospodářstvím (podle vzorů soukromých nebo veřejných hospodářství). Tak sice v obcích, v jednotlivých okrscích státu nebo v státním, po případě v říšském hospodářství bývají některá opatření pro výživu neb aspoň podporu oněch lidí, kteří se o své udržení nemohou vlastním hospodářením postarati, aniž jsou vydržováni jinými hospodářstvími. Na př. *veřejným chudinstvím* nebo *veřejně stanovenými příspěvky k sociálnímu pojišťování*, nebo jinou „sociální péčí“ poskytují se podpory nedostatečným a nuzným. Ale podobně sociální péče *nemají rázu pravidelného samostatného a soustředěného hospodářství, nejsou plným, do podrobností promyšleným sociálním hospodářstvím*. Tím méně je arci postaráno o uvědomělé soustavné a jednotnou vůli upravené souměrné ukojování *všelikých nesčetných potřeb všech lidí* k jistému společenskému celku (většímu či menšímu) příslušných.

Tedy v tomto smyslu nelze mluvit o „sociálním“ nebo „politickém hospodářství“ — o hospodářství vztahujícím se na ukojování většiny potřeb všech lidí žijících v jisté zemi, v určitém státu nebo říši, nebo celého pokolení lidského na zeměkouli, v kterém by se uplatňovala jednotící rozhodná vůle, aby *podle určeného plánu účelně* se starala o všechny úkojné prostředky pro různé všeliké potřeby různých jednotlivých příslušníků, jako se to děje a díti musí v soukromých hospodářstvích, na př. v hospodářství rodinné domácnosti pro všechny členy rodiny.

Ovšem jsou rozsáhlá pospolitá (kolektivní) hospodářství veřejná — s určitě vyslovenou vůlí řízená. Ale taková veřejná hospodářství se nikterak neliší od hospodářství soukromých. Vztahují se totiž toliko na ukojování některých potřeb nutných k existenci a prospívání *samotné kolektivity* — (k ukojení potřeb t. zv. kolektivních či pospolitých, o nichž bude mluveno) — a nikoli nejsou zařízena na ukojování všelikých potřeb jednotlivých svých příslušníků bez rozdílu. — Také nikdy v tom smyslu nemluví se o hospodářstvích veřejných, jakoby snad byla *hospodářstvími „politickými“* nebo „národními“, nýbrž „národnímu hospodářství“ se přikládá vědeckou terminologií *význam zcela jiný*. [O veřejných hospodářstvích, hlavně o jejich nabývání hmotných prostředků k ukojování potřeb pospolitých jedná ovšem speciální odvětví národohospodářské vědy — „*věda finanční*“].

Není-li tedy, a nemůže-li býti „*hospodářství politického*“ v tom smyslu, že by se staralo o úkoj všelikých potřeb svých jednotlivých příslušníků, tím méně může býti ovšem „*hospodářství národní*“. Národové o sobě netvořili pravidelně ani uzavřených politických jednot, bývají často sloučeni v politickou jednotu s jinými národnostmi nebo postrádali vůbec samostatné politické existence. Jsou sice politické celky, které ohromnou většinou osazeny bývají jedinou národností, jako je tomu u státu francouzského nebo italského. Ale ani tyto državy neobjímají všech příslušníků své národnosti. [Francouzové i Italové přináležejí také státům jiným jako Francouzi ve Švýcarsku, v Belgii a v Kanadě; Italové ve Švýcařích, v Rakousko-Uhersku, ve Francii a jejich osadách i v Americe.] Všechny ostatní státy a říše

objímají vůbec více národností — (při tom také Francie a Itálie mají k svému panství přičleněny rozsáhlé osady s četnými obyvateli jinonárodními) — a v žádném z nich nebyla vládnoucí národnost úplně zahrnuta (vyjímaje snad Rusy a Maďary, jichž jen nepatrné zlomky byly příslušníky jiných zemí). Někteří národové pak vůbec neměli do nejnovější doby samostatného politického života, na př. národ irský, arménský, flámský, litevský, polský, slovinský, český atd.

Proto „*národní nebo politické hospodářství*“ ve smyslu nějak skutečně se projevující hospodářící vůle národní vůbec neexistuje, a nemůže jako konkrétní „*hospodářství*“ býti předmětem jakéhokoli vědeckého šetření.

Proti tomu nutno důrazně vytknouti, že v oboru hmotného ukojování potřeb jednotlivými hospodářstvími, ať individuálními, ať kolektivními vznikají přece jisté stále se množící nepopíratelné *společenské vztahy a vyskytují se velmi četná vzájemná společenská působení* a že na základě tom se vytvořily určité *zjevné společenské skutečnosti* neb i jistá *společenská všeliká zařízení*, která se obřázejí napořád ve všech porůzných hospodářstvích (nebo ve společenských zařízeních mimota hospodářství) jistými společenskými projevy a činy. Tyto společenské hmotné styky pak mají podstatný vliv jak na povahu, ráz, i rozsah různých lidských potřeb, tak i na způsob a míru jejich všelikého ukojování.

Lidské potřeby nejen nejsou — jak to znovu s důrazem nutno vytknouti — navzájem od sebe neodvisly, nýbrž naopak jsou četným společenským působením a zakročováním velmi znatelně i důtklivě dotčeny. *Bývají rozmanitými směry i způsoby společensky všelijak pozměňovány a určovány* (determinovány). Také formy a míry lidských úkojů, jakož i samy *úkojné prostředky* napořád podléhají *společenským vlivům*, silám, působením i mnohostranným pozitivním *společenským úpravám*. Potřeby hmotné, čistě jen individuální, jakož i čistě jen individuální způsoby jich ukojování skoro mizejí mezi lidstvem. Proti čistě individuálním potřebám stále účinněji proniká *společenské různé zasahování i přizpůsobování*, které ve všech směrech hmotného ukojování stále vítězněji postupuje.

Společenské skutečnosti, společenské různé úpravy a jakákoli společenská zařízení v oboru lidských potřeb a jich ukojování hmotným způsobem řídí se již určitě postizitelnými vývojovými směry a je při nich také možno zjistiti patrné společenské síly, které mohou býti a staly se už předmětem vědeckého šetření a zkoumání. Zkoumání podobná během doby dospěla k určitým výsledkům i k vědeckým poznatkům. Poznatky ty jsou pak podkladem zvláštní společenské vědy, které od prvních jejich zástupců dán byl — arci málo šťastně volený — název „*politického*“, nebo později voleno bylo ještě méně přiléhavé pojmenování „*národního hospodářství*“.

Názvy této vědy — třeba nevhodné — je nutno nyní již dle ustáleného zvyku podržeti. Ale zároveň je nezbytno se všim důrazem si uvědomiti, že názvy ty naprosto nevystihují ani pojmu předmětu, ani předmětu svého vědeckého oboru, neboť *věda politického či národního hospodářství nepojednává ani o hospodaření vůbec!* Tím méně pak může býti vědou o *hospodářství národním nebo politickém*.

protože takových *hospodářství* vůbec není. Sociální vědě t. zv. „*národního (politického) hospodářství*“ nejedná se totiž po výtce o *nižaké hospodaření* ani o jeho zařízení a zcela jistě nikoli o nějaké typické *hospodaření kteréhokoli národa nebo určitého politického celku*, nýbrž ona jediné vyšetřuje a vystihuje *sociální jevy, sociální skutečnosti a sociální úpravy*, pokud se dají postřehnouti a pozorovati při všelikém ukojování lidských potřeb hmotným způsobem. Možno tedy co nejstručněji říci, že *národní (nebo politické) hospodářství je vědou o sociální úpravě hmotného ukojování potřeb lidských*.

Již bylo vylčeno, že není *jakékoli hospodaření ani hospodářství samo o sobě* přednětem vědy této (tím méně nějaké imaginární „*národní hospodářství*“). S kterýmkoli hospodařením nebo hospodářstvím má tato věda jen ty styčné body, že se také jí jedná o (společensky účelné) ukojování lidských potřeb hmotným způsobem,^{*)} jako porůzným hospodářstvím, ale jen o *jistě jeho vztahy*, nikoli snad o *jednotnou vůli sociální, ani o její projevy a činy*, které by o ukojování to se povšechně starati mohly i chtěly, *protože takové sociální jednotlici vůle vůbec dosud není, a jest pochybno, zda kdy v budoucnosti bude*, (zdali totiž budou možny úplně socialisticky řízené společnosti státní nebo snad všelidské).

O hospodářských jednotlivých *subjektech* i o jejich projevech hospodářských (projevech jich hospodařící vůle) jednati se může tedy v sociologické vědě, v t. zv. „*politické ekonomii*“ jenom potud, pokud toho je nutně zapotřebí k pochopení různých sociálních skutků i společenských vztahů, patrných a postižitelných při hmotném ukojování lidských potřeb. Za to arci podobné vztahy neomezují se jen na *zvláštní rozsah jednotlivých politických celků*, nýbrž *národohospodářská věda* nepotřebuje se ohlížeti, ani se neohlíží, na hranice kteréhokoli konkrétního území říšského, státního nebo národního, nýbrž vyšetřuje především *také sociální styky mezistátní* (nepřesně zvané „*mezinárodními*“, „*internacionálními*“) i vůbec *světové*. Ale z týchž důvodů jako není „*národního hospodářství*“, tím méně arci existuje „*hospodářství světové*“ ve smyslu jednotně projevené účelné vůle o ukojování potřeb snad celého lidstva. Pojmenevání „*světové hospodářství*“ („*Weltwirtschaft*“) pro tento obor vědy, jak od některých bylo navrhováno, bylo by ještě méně vhodné než dosavadní již ustálené názvy „*národního*“ nebo „*politického*“ hospodářství.

Vůbec nutno *vymýtliti* z pojmu taktó určené sociální vědy jakékoli omezené nebo omezující *vztahy územní* (teritoriální), jak to činili jednotliví zástupci této vědy zvláště v Německu. Sluší v tom směru na př. vytknouti (mimo jiné) vývojové třídění, jak je podal *K. Bücher* nebo *G. Schmoller*. *Bücher* ve svém poutavém díle „*Die Entstehung der Volkswirtschaft*“ dělí různé periody hospodářského společenství lidského:

1. na *dobu uzavřeného hospodářství domácnostního*, kdy převládala pouhá výroba v soběstatečných domácnostech pro vlastní potřebu, bez podstatných směn s jinými hospodářstvími domácnostními,

^{*)} Při ukojování potřeb „*hmotným způsobem*“ jsou míněny právě ony úkoje „*smysluplné postižitelné a měřitelné*“, jak to bylo už dříve vylčeno.

2. na *dobu hospodářství městského* (výroba na zakázku a doba přímé výměny statků),

3. na *dobu národního hospodářství* (výroba „zboží“, doba oběhu statků).

Jak rozdělení tomu sluší rozuměti, to stane se pochopitelnějším v pozdějších výkladech, ale dlužno hned vytknouti, jestliže pojmu „*národního hospodářství*“ se rozumí jako sociálně vzniklým nebo sociálně spořádaným všelikým stykům při hmotném ukojování potřeb, nesměl by se název jeho přikládati pouze novějším dobám „*oběhu zboží (statků)*“ — (které kromě toho jsou tím slovem velmi kuse vystiženy), — nýbrž podobné sociální styky dají se nepochybně zjistiti také pro období dřívější.

Ještě mnohem větší důraz na teritoriální úpravu hmotných zájmů kladl G. Schmoller svým, jistě jen velmi *povrchně sociálních hmotných úprav se dotýkajícím tříděním národního hospodářství* na patero dob, totiž hospodaření:

1. vesnického (Dorfwirtschaft),

2. městského (Stadtwirtschaft),

3. teritoriálního (Territorialwirtschaft),

4. státního (Staatswirtschaft), k němuž prý se poji teprve nyní. v moderní době vznikající

5. světové hospodářství (Weltwirtschaft).

Tímto tříděním se hlavně zdůrazňuje politická stránka a vliv jejího společenského celku *veřejného* na hospodaření, kteréžto zdůrazňování je jistě nepřipustné a málo šťastné omezení sociální vědy, pátrající v oboru jakéhokoli ukojování hmotného.*)

Přihlédneme-li však k tomu, co až dosud u většiny „*národních hospodářů*“ (nebo v učebnicích „*národního hospodářství*“) bylo předmětem jejich vědeckého šetření, shledáme, že ani jim nejednalo se hlavně o nějaké konkrétní hospodaření nebo hospodářství, nýbrž že především u většiny to byla nauka o hospodářských stacích (jakožto úkojných prostředcích lidských potřeb). Typickým příkladem pro toto určování a omezování předmětu této vědy je starší rozdělování theoretického národního hospodářství na tyto částečné nauky: 1. o výrobě statků, 2. o oběhu statků, 3. o rozdělování statků (o důchodech, jich

*) Mluvívá se často, jak při obecném vyjadřování tak i v mnohých vědeckých pojednáních, také o národním hospodářství jednotlivých politických celků (států nebo říší). Bývá na př. v tom smyslu řeč o národním hospodářství francouzském, britickém, německé říše, severoamer. Unie, italském atd. Při tom zajisté nemyslí se nikterak ani na samo státní (finanční) hospodaření oněch zemí, ani se nemůže jednat o nějakém všeobecném pospolitém hospodaření v mezích těch územních celků. Myslí se tím po výtce hospodářský nebo spíše blahobytný stav obyvatelstva, jak se jeví v těch jednotlivých vyjmenovaných zemích, hlavně přirovnávaný k zemím ostatním. Pojem ten má jistě velmi neurčitý obsah i rozsah a hledí se jim vystihnouti asi všechny zjevne prostředky pro hmotný úkoj lidských potřeb v určitém celku politickém. A sice hledí se v různých zemích srovnávaní prostředky úkojné na základě stejnorodého jistého ukazovatele (na př. veličinami peněžitými). Bude příležitost doložití později neurčitost a matnost takových veličin, i nespolehlivost jejich určování a srovnávání. Jest však patrně viděti, že tento smysl „*národního hospodářství*“ je úplně odchylný a nesmí se pomásti s pojmem *vědy „národního hospodářství“*, jakožto vědy o sociálních úpravách hmotného úkoje lidských potřeb.

vzniku a rozřídění), 4. o spotřebě statků (k čemuž přičleňován do-
datek o hospodářských krizích nebo poruchách).

Jest patrné, že podle tohoto, dříve napařád převládajícího rozří-
dování nejednalo se v národohospodářských učebnicích ani o hospo-
daření ani o hospodářstvích, nýbrž že mluvilo se především o hmot-
ném ukojování potřeb hospodářskými statky. Při tom arci kladl se
přílišný, ba až nepřijatý důraz na výrobu statků těch, a snad ještě asi
podobně důrazně vytýkán i oběh statků. Ale toto nepochybně upří-
lišované vytýkání výroby a oběhu statků bylo aspoň do jistého stupně
mírněno tím, že výrobou nesprávně i nedůsledně bylo míněno jaké-
koli *podnikání a podnikatelská organisace vůbec*. Tato *podnikatelská
organisace* ovšem se stala pro nejnovější doby *hlavním sociálním za-
řízením*, pečujícím o všeliký hmotný úkoj potřeb lidských, a jest —
(jak to později podrobněji musí býti vyloženo) — *nutným důsledkem
 nynějšího právního společenského pořádku*, opírajícího se o *soukromé
individuální neobmezené vlastnictví* (v podstatě dle právních názorů
římských), které je důsledně doplňováno právem *individuálního dě-
dění* a podepřeno *volností a zásadní neomezeností soukromých úmluv
o právu majetkovém* i o *námezdní práci lidské* a konečně opírá se
o *úvěr a moderní tržní zařízení*.*)

Proto také ono rozdělování a vymezování *národního hospodářství*
na *nauku* o hospodářských statech je úplně pochybené i jest nutno
je *rozšířiti* na jakékoli společenské styky a *sociální skutečnosti*, vůbec
na *všelikou sociální úpravu, která se jakkoli dotýká hmotného ukojo-
vání lidských potřeb*.

3. Vznik a vývoj národního hospodářství jakožto sociálního spořádání hmotného úkoje lidských potřeb.

Zdali skutečně při hmotném ukojování lidských potřeb proniklo
již tak významné uspořádání sociální a vyskytly se takové sociální síly,
které by mohly býti určitým a dostatečným podkladem pro zvláštní
samostatné odvětví vědeckého bádání, pro t. zv. *vědu národního
hospodářství*?

Na to podle nynějšího stavu vyspělých společností lidských, jichž
součinnost zrovna v oboru společenské úpravy hmotných styků stále
se všemi směry rozšiřuje, *lze odpověděti kladně*.

Jest však nutno pro lepší porozumění úkolům vědy nár. hospo-
dářství vylicíti především, jak v dějinném postupu silily snahy o spo-
lečenské uspořádání ukojování lidských potřeb v různých obdobích,
kterak se k soustavným společenským zařízením dospívalo.

Udržování života lidského a hledání hmotných prostředků k jeho
rozvoji bylo pouze na nejnižších stupních lidské kultury čistě a úplně

*) Že při tom podniky nesmějí se omezovati pouze na výrobu a oběh statků,
nýbrž že vztahují se na všeliké přerůzné obory hmotného ukojování lidských potřeb,
toho nebylo sice ve starších národohospodářských učebnicích vždy s náležitým dů-
razem dbáno, ale přece zase všelijak pronikalo poznání této jednostrannosti, a hle-
dělo se to napravovati tím, že pojem výroby byl příliš široce vymezován, a vztah-
ován také na takové opatrování úkojů, které s vlastní výrobou nemělo nic spo-
lečného.